

Asia Lastenkirjan tekijänoikeus

Hakija E ja K

Annettu 24.4.2018

Tiivistelmä

Kumpikin lastenkirja nautti teoksena tekijänoikeussuojaa, eikä vastineenantajan kirja ollut hakijan kirjan muunnelma vaan itsenäinen teos.

LAUSUNTOPYYNTÖ

1. E ja K (hakijat) ovat pyytäneet tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa kahden lastenkirjan samankaltaisuuksista ja yhteneväisyyksistä. Hakijat kokevat, että myöhemmän kirjan N tekijä M on hyödyntänyt kirjaansa tehdessään hakijoiden tekemää ja aiempaa T -kirjan sisältöä, ideaa, tekstissä olevia ajatuksia sekä kuvitusta siten, että myöhemmässä on kuvituksissa liikaa yhteneviä kohtia ja osuuksia heidän kirjansa kanssa.
2. Kirjojen kirjoitustyyli on aivan erilainen, mikä saattaa hämätä lukijoita. Kuitenkin koko kirjan idea, rakenne, eri kotien sisällöt ja kirjassa esiintyvät hahmot ovat suurelta osin yhteneväisiä.
3. Sisällöntuotannossa tulee kunnioittaa tekijänoikeuksia ja myös hyvää liiketapaa. Sopimaton menettely on kielletty laissa. Kirjoissa esiintyvät yhtäläisyydet juontuvat siitä, että jälkimmäisen tekijä on nähnyt heidän teoksensa ja hyödyntänyt siitä saamiaan ajatuksia. Lisäksi kirjojen markkinoinnissa on käytetty samankaltaisuuksia.
4. Hakijat ovat tehneet vertailuluettelon, jossa on esitetty kummas-takin kirjasta joko kymmenen aukeamaa tai kirjan sivua vertailupareittain ja lueteltu erikseen niissä kummassakin esiintyviä samankaltaisuuksia.

VASTINE

5. M on vastineessaan kertonut, että N-lastenkirjassa hän on käyttänyt itselleen ominaista kuvitustyyliä. Useat kirjan teemat, muodot sekä värit ovat olleet M:n kuvitustyyliä jo paljon ennen nyt kyseessä olevan teoksen julkistamista. Tämä huomioon ottaen väitteet aiheiden ja teemojen ottamisesta lausunnonpyytäjien teoksesta ovat paikkansa pitämättömiä.
6. M:n lastenkirja sijoittuu kerrostaloon. Jokaisella aukeamalla avautuu uusi asunto ja uudet asukkaat, joihin tutustutaan hauskaasti riimitellen. Kerrostaloon sijoittuvaa värikästä ja hauskaa lastenkirjaa M on suunnitellut jo vuodesta 2009 lähtien, ja hän on käyttänyt inspiraation lähteinä muun muassa viittä eri liitteinä olevien kuvien mukaista lastenkirjaa eri puolelta maailmaa.
7. Tekijänoikeuslaki suojelee tekijän henkisen luomistyön tuotteena syntyntä omintakeista ilmaisua, ei teemaa, ideoita, periaatteita tai sisältötietoa. Kukin kirjoittaja saa siten omalle samasta aiheesta, teemasta tai tapahtumasta kirjoittamalleen teokselle tekijänoikeussuojan. Pelkän rakenteen tai vaikkapa juonen käyttäminen ei riitä sellaisenaan muunnelasuhteen syntymiseen, koska tekijänoikeus ei suojaa juonta tai ideaa vaan sen ilmaisua. Yksittäiset yhtäläisyydet, kuten värit tai väriyhdistelmät, ovat siten tekijänoikeudellisesti triviaaleja, sillä tarkoitus ei ole suojata niitä tai tietosisältöjä osana laajempaa taiteellista tai kirjallista kokonaisuutta. Teoksissa on joitain yhtäläisyyksiä aiheessa ja rakenteessa sekä värimaailmassa, mutta tämä ei ole poikkeuksellista. Aihetta ja rakennetta tekijänoikeus ei suojaa. Kaikki tekijät ovat saman ikäluokan taiteen ammattilaisia, jotka ovat opiskelleet Taideteollisessa korkeakoulussa, ja tämä voi vaikuttaa käytettyjen värien ja väriyhdistelmien samankaltaisuuteen.
8. Kumpaakin teosta tarkastelemalla on täysin selvää, että N ei ole T -kirjan kopio vaan omaperäinen, itsenäinen teos. Kyseessä olevat teokset ovat ilmaisukieleltään niin erilaiset, ettei kyse myöskään ole epäitsenäisestä muunnelmasta. Luetellut, tavanomaiset yhtäläisyydet eivät ole tekijänoikeuslain suojan piirissä. Ei ole edes väitetty, että samankaltaiset aiheet, teemat ja hahmot olisi ilmaistu samalla kirjoitus- tai kuvitustavalla.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

9. Tekijänoikeuslain (404/61) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.

Kirjallisen teoksen tekijänoikeudesta

10. Tekijänoikeuslain (404/1961) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Kirjallisina teoksina suojataan sekä kaunokirjallisia että selittäviä kirjallisia esityksiä.
11. Kirjallisia teoksia ovat esimerkiksi romaanit, muistiot, raportit ja lehtiartikkelit sekä lastenkirjat kuten tässä tapauksessa on kysymys. Kirjallisen tai taiteellisen tuotteen on tekijänoikeussuojaa saadakseen yllettävä teostasoon eli ylitettävä ns. teoskynnys, eli sen on oltava itsenäinen ja omaperäinen tekijänsä henkisen luomistyön tulos. Itsenäisyys- ja omaperäisyysvaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu työhön ryhtyessään olisi tehnyt samanlaista teosta. Tekijänoikeussuojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Kirjallisten teosten kohdalla teoskynnys on melko alhainen. Ratkaisu siitä, ylittääkö jokin kirjallinen tai taiteellinen tuote teostasoon, tehdään tapauskohtaisella harkinnalla.
12. Tekijänoikeudella suojataan teoksen ilmaisumuotoa. Tekijänoikeus suojaa esimerkiksi sellaista kirjallisen teoksen ilmaisumuotoa, jossa tekijän persoonallinen luomistyö ilmenee. Tekijänoikeus suojaa teosta sekä kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena.
13. Tekijänoikeussuojaa ei anneta sellaiselle tuotteelle, joka on syntynyt täysin mekaanisen työskentelyn tuloksena tai kopioimalla jo olemassa olevia tuotteita. Teoksen aihetta, juonta, aiheen käsittelyä ohjaavaa metodologiaa, teemaa, ideaa, periaatetta tai teokseen sisältyviä yksittäisiä tietoja ei suojata.
14. Tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tekijänoikeus tuottaa, lain 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännettäväksi tai muunnelluksi, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Kiellettyä on siten tekijänoikeudella suoja-

tun teoksen tai sen teostasoon yltävän osan kopioiminen muutamattomana tai muutettuna oman työn osaksi ja tällaisen suojatun teoksen tai sen osan saattaminen yleisön saataviin. Tietyissä tapauksissa teoksen osan käyttäminen ilman tekijän lupaa voi kuitenkin olla sallittua lain 2 luvun rajoitussäännösten, kuten esimerkiksi 22 §:n sitaattioikeutta koskevan säännöksen, nojalla.

15. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi 16.7.2009 antamassaan ratkaisussa C-5/08 (Infopaq), että 11 sanasta koostuva ilmaisu voi saada tekijänoikeussuojaa, jos ilmaisu on omaperäinen, tekijänsä henkisen luomistyön tulos. Ratkaisussa C-145/10 (Painer), tuomioistuin katsoi, että teos voi saada tekijänoikeussuojaa, jos se on tekijänsä henkisen luomistyön tulos siten, että se kuvastaa tekijän persoonaa ja siitä käyvät ilmi tekijän vapaat ja luovat valinnat teosta tehtäessä. Kansallisen tuomioistuimen tehtävä on ratkaista lopullisesti, ylittyykö teoskynnys.
16. Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. Säännöksen mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi säännöksessä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla sekä teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.
17. Tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin nojalla sillä, joka on kääntänyt teoksen, muunnellut sitä tai saattanut sen toiseen kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen tuossa muunnellussa muodossa. Tekijänoikeus käännökseen tai muuhun muunnelmaan syntyy kääntäjälle tai muunnelman tekijälle. Teoksen muuntelijan on saatava alkuperäisen teoksen tekijänoikeuden haltijan suostumus käännöksen tekemiseen ja yleisön saataville saattamiseen. Jos alkuperäisteksti ei yllä teostasoon tai jos sen tekijänoikeus on lakannut, muuntelija voi vapaasti hyödyntää tekemäänsä käännöstä.
18. Muuntelijan yksinomainen oikeus rajoittuu hänen omaan teokseensa. Hän ei voi tekijänoikeuslain säännöksiin vetoamalla estää sitä, että joku muu tekee alkuperäisen teoksen tekijän luvalla toisen itsenäisen ja omaperäisen muunnelman alkuperäisteoksesta.
19. Saadakseen tekijänoikeuslain 1 §:n mukaista suojaa on käännöksen tai muun muunnelman ylitettävä teoskynnys eli täytettävä itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset.

20. Oikeuskirjallisuudessa Pirkko-Liisa Haarmann on todennut, että muuntelijan, esimerkiksi kääntäjän, mahdollisuudet itsenäisen ja omaperäisen teoksen aikaansaamiseen ovat olennaisesti rajoitetummat kuin alkuperäisteoksen tekijän. Tästä syystä teostaskynnys ei voinekaan olla jälkiperäisissä teoksissa yhtä korkealla kuin alkuperäisissä teoksissa. Haarmannin mukaan aivan sana sanalta, mekaanisesti tehty käänös ei voi saada suojaa (Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Helsinki 2005, s. 89-92).
21. Kappaleiden valmistaminen tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin nojalla suojaa saavasta muunnelmasta sekä muunnelman saattaminen yleisön saataviin edellyttävät sekä alkuperäisen teoksen tekijänettä muuntelijan suostumusta. Oikeuskäytännöstä korkein oikeus käsitteli ratkaisussaan 1979 II 64 rajanvetoa teoksen kappaleen ja itsenäisen teoksen välillä. Tekijänoikeusneuvosto on useasti käsitellyt muuntelun ja vapaan muuttamisen rajanvetoa, muun muassa lausunnoissa TN 1993:23 koskien lastenkirjoja, TN 1993:24, TN 1997:13, TN 2002:7, TN 2002:13, TN 2005:16, TN 2006:16, TN 2010:6, TN 2012:3 ja TN 2016:8. Yhtäältä on todettu, kuinka luomistyö saa aina vaikutteita aiemmasta tuotannosta ja kuinka olemassa olevia tyylipiirteitä, aatteita ja taiteellisia vaikutteita käytetään hyväksi. Olemassa olevaan nojaaminen tässä mielessä ei estä tekijää nauttimasta tekijänoikeutta itsenäiseen ja omaperäiseen työhönsä eli teostasoon yltävään tuotokseen.

Analyysi ja johtopäätökset

22. Tekijänoikeusneuvosto on tutustunut kumpaankin sille toimitettuun lastenkirjaan. Hakijoiden tekemä kirja on vuonna 2016 julkaistu, hieman alle 30-sivuinen kuvitettu lastenkirja, joka kertoo kuusikerroksisesta kerrostalosta ja siinä kussakin kerroksessa asuvasta perheestä suorasanaisena tekstinä ja pääosin suorana kerrontana. Tarinaa kuljettaa taloon muuttavan perheen lapsi, ja siinä tutustutaan taloon, sen asukkaisiin ja huoneistoihin.
23. Vastineenantajan tekemä lastenkirja on vuonna 2017 julkaistu, noin 40-sivuinen kuvitettu lastenkirja, joka kertoo määrittelemättömän kokoisesta ja -korkuisesta kerrostalosta ja siinä asuvista kymmenistä eri ihmisistä. Tarina alkaa portaikosta ja kadotetusta avaimesta, jota sitten etsitään läpi kirjan sivujen tutustuen samalla talon asukkaisiin ja asuntoihin sekä talon muihin tiloihin. Lopussa avain löytyy. Tarinaa kuljetetaan runomuodossa ja pääosin epäsuorana.

24. Hakijoiden vertailuluettelossa esittämät samankaltaisuudet sisältävät muun muassa sen, että molemmat kirjat kertovat yhdestä talosta asukkaineen ja koteineen, sekä sen, että tarinat alkavat rappukäytävästä siinä esiintyvine yhteneväisyyksineen. Kummassakin kirjassa on viidakkohuoneiston, vaaleanpunaisen, keltaisen, mustavalkoisen ja kalpean värimaailman sisältävä aukeama. Molemmissa kirjoissa esiintyy pitkä isähahmo, pörrötukkainen naihahmo, harmistunut mies, kaksoissisarukset sekä iso hahmo yhdessä seitsemän tai kahdeksan hahmon kanssa. Myös esineistössä on yhtäläisyyksiä.
25. Kuten edellä on kerrottu, teoksen aihetta, juonta, aiheen käsitteilyä ohjaavaa metodologiaa, teemaa, ideaa, periaatetta tai teokseen sisältyviä yksittäisiä tietoja ei suojata tekijänoikeudella. Aiheena kerrostalo huoneistoinen ja asukkaineen on lastenkirjoissa jo aiemmin useaan kertaan esiintynyt. Juonet näissä kahdessa kirjassa poikkeavat toisistaan: yhdessä tutustutaan muuttavan lapsen mukana taloon asukkaineen, toisessa etsitään alussa kadonnutta avainta, ja siinä samalla asukkaat ja asunnot tulevat tutuiksi. Hakijoiden kirjan teksti on suoraa, vastineenantajan runomittaista.
26. Persoonalliset ja vivahteikkaat kuvitustyylit poikkeavat selvästi toisistaan. Valtaosin myös värimaailmat poikkeavat toisistaan: vastineenantajan teos on sävyiltään tummempi ja käyttää voimakkaampia taustavärejä.
27. On luonnollista, että lapsille suunnatuissa kodeista kertovissa kirjoissa on samankaltaisesti mies- tai isä- sekä nais- tai äiti-hahmoja sekä sisaruksia ja muita lapsia, taloissa samaa esineistöä ja yksittäisissä tapauksissa hahmoilla samoja tunnetiloja. Useimmissa tapauksissa hahmot ja huoneistot ovat joko erilaisia tai niitten konkreettinen toteutus piirroksissa poikkeaa selvästi toisistaan.
28. Luetellut samat esineet ja hahmot on toteutettu käytännössä selvästi toisistaan poikkeavalla tavalla. Samoin lueteltujen yhteneväisten värimaailmojen yksityiskohtaiset toteutukset sivu- ja aukeamapiirroksina poikkeavat selvästi toisistaan niin sisällöltään kuin toteutustavankin.
29. Tiivistäen voi todeta, että kummankin kirjan luetellut samankaltaiset aiheet, värimaailmat, pohjana olevat ideat ja toteutusperiaatteet sekä teoksiin sisältyvät yksittäiset tiedot eivät saa tekijänoikeudellista suojaa. Konkreettiset ilmaisumuodot, joilla mai-

nitut samankaltaisuudet on toteutettu, poikkeavat selvästi toisistaan.

30. Kirjat ovat samasta aiheesta kertoessaan päätyneet selvästi erilaisiin lopputuloksiin niin käytetyn kerronnan ja juonen sisällön kuin kuvituksenkin osalta. Niiden samankaltaisuuksia on pidettävä tekijänoikeussuojaa saavilta konkreettisen ilmaisun osilta niin vähäisinä, että vastineenantajan kirja ei ole hakijoiden kirjan kopio tai sen muunnelma.
31. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että kumpaakin kirjaa voidaan pitää tekijöidensä luovan työn tuloksena syntyneenä ja niin itsenäisenä ja omaperäisenä, että ne ylittävät teoskynnyksen. Kumpikin kirja on itsenäinen, tekijänoikeuslain 1 §:ssä mainittu teos.
32. Tekijänoikeusneuvosto tehtäviin kuuluu antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Tekijänoikeusneuvosto ei ota kantaa muiden lakien soveltamiseen.

Puheenjohtaja Marcus Norrgård

Sihteeri Perttu Virtanen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Olli Pitkänen, Maria Rehbinder, Anne Salomaa, Aku Toivonen, Satu Kangas ja Pekka Heikkinen.